

שיטת ר"ש במחשיך חוץ לתחום ובקשירה במקדש

יתקשה בקישור טעמי ב' הרינים שביארו רש"י ותוס' / יחדש דהכל סובב סביב חקירת הפוסקים הידועה אם איסור קל המרובה בכמות וובר על איסור חמור המועט בכמות

דהוי "שלך", "שכבר הוא בתוך תחומי", ולהכי "נתנו לך" ו"יכנס"; והמשך הדברים "שלא התירו לך אלא משום שבות" קאי על דינא אחרינא המפורש במשנה דלעיל שם בפרקין (קב, ב) "קושרין נימא במקדש אבל לא במדינה, ואם בתחלה כאן וכאן אסור", ופליג ר"ש בכרייתא התם וסבר דאף במקדש "בן לוי שנפסקה לו נימא בכנור" – "עונבה" ואינו קושרה, והיינו טעמא ד"שלא התירו לך אלא משום שבות", פירוש ד"עניבה דלא אתי לידי חיוב חטאת שרו לי רבנן, קשירה דאתי לידי חיוב חטאת לא שרו לי רבנן". ע"כ.

ופירש רש"י התם הקישור דהני תרי מילי שאמר ר"ש כחדא: "והכי קאמר ר"ש לת"ק אע"פ שהקלתי במחשיך חוץ לתחום מחמיר אני בנימת כנור, דהתם משלך נתנו לך, אבל כאן לא התירו אלא שבות", והדברים צריכים הרבה תלמוד, מה הוצרך ר"ש להשמיענו שמחמיר בדין זה אף שהקיל באידך, וכי תעלה על דעתך שקולא בדין המחשיך חוץ לתחום מחייבת קולא גבי קשירה במקדש?! אתמהה. ובתוס' כתב לבאר הקישור דבתרווייהו אמרינן

בדין תחום שבת (דילפינן מקרא דפרשתנו "אל יצא איש ממקומו" – עיי' עירובין נא, א), נחלקו ר"ש ורבנן במתניתין (להלן שם סוף פרק ד דעירובין), "מי שהחשיך חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס לתחום העיר, כיון שכבר קנה שביתתו חוץ לתחום], ר"ש אומר אפילו חמש עשרה אמות יכנס שאין המשוחות ממציין את המדות מפני הטועין", פירוש דר"ש סבר שכשמודדין ומסמנין גבולות סיום אלפים אמה מהעיר, "אין ממציין את המדות" להציב הסימן בסוף אלפים אמה, אלא מקצרין את המדה וכונסין הסימן לפנים התחום ט"ו אמה (וכדפרש"י הטעם "מפני טועי המדה שאין מכירין את הסימן ופעמים הולכין להלן ממנו וחוזרין ולאן אדעתיהו"), ולהכי שפיר יכול זה להכנס לעיר כי באמת נמצא תוך אלפים אמה מן העיר.

ובמתניתא בתרייתא דעירובין "ר"ש אומר מקום שהתירו לך חכמים משלך נתנו לך, שלא התירו לך אלא משום שבות", ומבואר בגמ' (שם קה, א) דנתן כאן טעם לב' דינים, כי "מקום שהתירו לך חכמים משלך נתנו לך" קאי על דינא ד"מי שהחשיך חוץ לתחום כו",

ונמצא כאן חידוש, שהתירו לעבור איסור חמור דיציאה מתחומו (ע"י כניסתו לעיר), בקום ועשה - שהוא אופן חמור יותר מביטול מצוה בשוא"ת - משום איסור השבת עונג שבת דקיל טפי (ועיי' בשו"ע אדמו"ר הזקן אור"ח סי' שא בקונטרס אחרון אות ב, שהאריך מדברי הפוסקים דאפי' הרבה איסורים קלים לא נדחו מפני עונג שבת), ויעבור עליו רק ב"שב ואל תעשה" (עיי' מתני' דזבחים פ, א ועוד). והנראה בשיטתו בזה, שהוא כלל יסודי בדיני התורה, וע"פ החקירה הידועה מי מכריע במילי דאורייתא, הכמות או האיכות, כגון דברי הר"ן בפרק בתרא דיומא גבי אי מיטב לשחוט עבור חולה מסוכן בשבת (שהוא איסור חמור דסקילה אבל פעם אחת) או להאכילו נבילה (שהוא איסור לאו אבל על כל כזית וכזית). עיי' בס' לקח טוב לר"י ענגל סי' טו-טז שהאריך בראיות מכל הש"ס. ומעתה י"ל דזהו דס"ל לר"ש דיכנס, כי לדידי' בנדוד' (שאינן ברור לגמרי שעובר בכניסתו על איסור חמור דתחום שבת, אלא רק ספק) יש כח ב"כמות" להכריע נגד דבר החמור באיכותו, ולהתיר ה"כניסה" שיש בה חשש איסור תחום שבת, מצד זה שב"כניסה" זו לא יעשה איסור אלא ברגע הכניסה, משא"כ אם ישהה חוץ לתחום הרי זה איסור הנמשך בכל רגע ורגע שנמצא שם.

ומעתה מחזור היטב הקישור בין הני תרי מילי שאמר ר"ש, "מקום שהתירו לך חכמים משלך נתנו לך", ו"לא התירו לך אלא משום שבות". דהנה ב' האופנים בתיקון הכנור, קשירה ועניבה, יש בכל אחד מהם חומר שאין בזולתו. החומר בקשירה הוא דאתי לידי חיוב חטאת (ועיי' בתויו"ט על המשנה חילוקי השי' בזה בין רש"י לרע"ב ואכ"מ) - חומר באיכות, משא"כ עניבה שאין בזה אלא דרבנן, לפי שעלולה לינתק ואינה קשירה של קיימא, אמנם מצד זה גופא הרי יש חומר בעניבה בכמות, כי מאחר שאינה עומדת להתקיים, יצטרך מן

"נתנו לך משלך", דקאמר ר"ש "דהתם [גבי תחום] לאו קולא הוא אלא משלך נתנו לך, וגם כאן לא נתנו לך אלא משלך דהיינו עניבה דהוה דבר המותר". ובאמת גם על התוס' עדיין צ"ע דא"כ לא הול"ל הכא אלא "מקום שהתירו לך חכמים משלך נתנו לך" ותו לא מידי, כי בזה לבד נתן טעם גם לחומרא בנימת כינור שנפסקה, ולמה הוסיף לפרש "שלא התירו לך אלא משום שבות" (ואין דרך המשניות להאריך יותר מעיקרו של דבר, עיי' הקדמת הרמב"ם לפיהמ"ש).

והנראה בזה דכלל גדול ויסודי יש כאן

בשיטת ר"ש (ועיין במהרש"א סוף מסכתין, דקאמר כאן ר"ש "כלל בכל דיני מס' עירובין"), ובהקדים דאיתא בפרישה אור"ח ר"ס שצה דהא דמצוה לחזור אחר עירובי חצירות ושיתופי מבואות הוא לפי שהם "לצורך הנאתו כדי לטייל או להביא צרכי אכילתו וזה מצוה כמ"ש וקראת לשבת עונג", ומוכן נמי גבי תחום שבת דמשום עונג שבת מצוה להימצא בתוך תחום העיר, כדי לטייל או להביא כו', שהרי השו"ב חוץ לתחום מוגבל בזה ביותר ולא וליינו עונג כלל (עיי' בלבוש סי' רמט ס"א, ובשו"ע אדמו"ר הזקן שם סו"ב), ולהכי י"ל דהמחשיך חוץ לתחום מוטל עליו גם מצוה וכעין חיוב ליכנס לתוך העיר (כל זמן שאינו נגד איסור גמור דתחום שבת), כדי שלא יושבת העונג. ועפ"ז י"ל דהיינו טעמו של ר"ש דס"ל "יכנס", כעין לשון ציווי וחיוב, שכדי שלא ימשיך באיסורו להשבת העונג - צריך "ליכנס". והיינו, דלא נתכוון ר"ש רק דרשות לו ליכנס, כי מצד רשות לבד אין להתיר הכניסה שהיא איסור (כי אין כוונת ר"ש שיש וודאות גמורה שהוא בתוך התחום, עיי' רש"י בסוגיין נב, ב לישנא קמא, ועיי"ע במאירי. ובכל אופן, ודאי גם לר"ש לכתחילה יש איסור בדבר, כדמוכח מזה שנחלקו השיטות אם גם היוצא במזיד נכנס, עיי' במאירי שם וברבינו יהונתן בסוגיין ורשב"א שהובא בב"י ר"ס תה), אלא כעין חיוב יש בדבר מצד עונג שבת.

ומעתה יומתק נמי היטב הא דדברי ר"ש הנ"ל בביאור טעמי שני הדינים הנ"ל, נסדרו בסיומא דמתני' דמיירי בדין "שרץ שנמצא במקדש כו", ולכאורה מאי בעי הכא טעמים לדיני שבת ולא קרב זה אל זה, ולמה לא שנה דבריו בהמשך לדינים אלו או במשנה בפ"ע אלא צירפס למתני' דשרץ [ונודע דחלוקת המשניות נוגעת להלכתא, דילפינן בכל הש"ס מרישא לסיפא וכו' (ועיי' נמי נפק"מ מחלוקת המשניות בכלל - בחלקת מחוקק אהע"ז סי' לח סק"מ)]. ועפ"י הנ"ל מחזור היטב כי גם הך מילתא דשרץ שנמצא במקדש שייכא לחקירה זו, אם הכמות גוברת על האיכות, דז"ל המשנה: "שרץ שנמצא במקדש כהן מוציאו בהמיונו שלא להשהות את הטומאה, דברי ריב"ב. ר"י אומר בצבת של עץ שלא לרבות את הטומאה", ומבואר בגמ' בסברת פלוגתתם, ד"מ"ס שהויי טומאה (כמות - שאותה הטומאה מתרבה ונמשכת יותר זמן) עדיף, ומ"ס אפושי טומאה (איכות - הוספת ענין מהותי ואחר בהטומאה - שיש בה גם הדין והענין דמטמאה אחרים) עדיף".

עוד יש לקשר ב' הבבות, אליבא דהירושלמי סוף עירובין דסברות הפלוגתא בשרץ הן אי קום ועשה עדיף או שב ואל תעשה עדיף, והרי גם זהו מענינא דדין הנ"ל גבי תחומין, וכנ"ל דהציאה מתחומו היא בקום ועשה והשבת העונג היא בשב ואל תעשה. ובעומק יותר יש לחבר בין הדברים (ועיי' בקרבן העדה ובפני משה לירוש' שם דאין כאן מחלוקת וטעמי הבבלי והירוש' עולים יחד), כי "קום ועשה" גופא היינו איכות חמורה יותר באיסור (מלבד החומרא באיכות בכלל בתחומין לגבי עונג), וקסבר ר"ש דאעפ"כ הכמות (דאיסור עונג) מכרעת אותו, והכי נמי ברישא גבי שרץ, דהכמות דשהויי טומאה גוברת על האיכות דקום ועשה (מלבד שגוברת על האיכות דאפושי טומאה).

הסתם לתקן הכינור ולעונבו כמה פעמים, מה שאינו בקשירה של קיימא. ונמצא דאף האי מילתא יש לתלות בחקירה אם הכמות גוברת או האיכות, ולהכי הסברא היתה נותנת דאחר שהכריע ר"ש גבי תחומין דהכמות מכרעת יצדד להתיר קשירה בנימת כינור ולא עניבה, ולהכי הוצרך ר"ש לחדש דהכא שאני ש"לא התירו לך אלא משום שבות", היינו דמה שהקלנו באיכות איסור תחומין כדי שלא לרבות בכמות איסור דהשבת עונג, מ"מ מחמירים אנו באיכות דקשירה שלא להתירה כדי למעט כמות איסור עניבה, לפי "שלא התירו לך [איסור חמור באיכות מפני איסור קל הרב ממנו בכמות] אלא [דוקא כשני האיסורים] משום שבות".

היינו דס"ל לר"ש דהכמות מכרעת האיכות דוקא בסוג אחד של איסור, דתרווייהו דאורייתא או תרווייהו דרבנן [ובתחומין ועונג שבת תרווייהו דרבנן, כי תחומין אלפיים אמה ודאי דרבנן (לכל השיטות, עיי' שו"ע אדה"ז ריש סי' שצו, אבל עיין תורה שלמה מילואים לפרשתנו), ועונג נמי דרבנן (עיי' רמב"ם רפ"ל מהל' שבת)], משא"כ בתיקון הכנור דאיסור עניבה דרבנן אף שהוא רב בכמות אינו דוחה קשירה דאתי בה לידי דאורייתא. וראי' לדבר ממ"ש רבינו הזקן בשולחנו או"ח סי' שכח סט"ז גבי גופה של חקירה הנ"ל בשחיטה לחולה, דכתב שם שאף שהכמות גוברת ומוטב לשחוט ולא להאכיל נבילה, אבל "אם הוא צריך להרתיח לו יין ימלא ישראל ויחם כותי . . כי אעפ"כ לא יהי' בו אלא איסור מד"ס", עכ"ל (ומקורו בראבי"ה ומרדכי). הרי להדיא דדוקא באיסור שוחט בשבת ואיסור נבילה דתרווייהו דאורייתא הכמות גוברת, אבל באיסור סתם יינם דרבנן אין הכמות (דאיסור בכל שתי' ושתי') מכרעת לדחות איסור מבשל בשבת דאורייתא (שהוא איסור פעם אחת).